

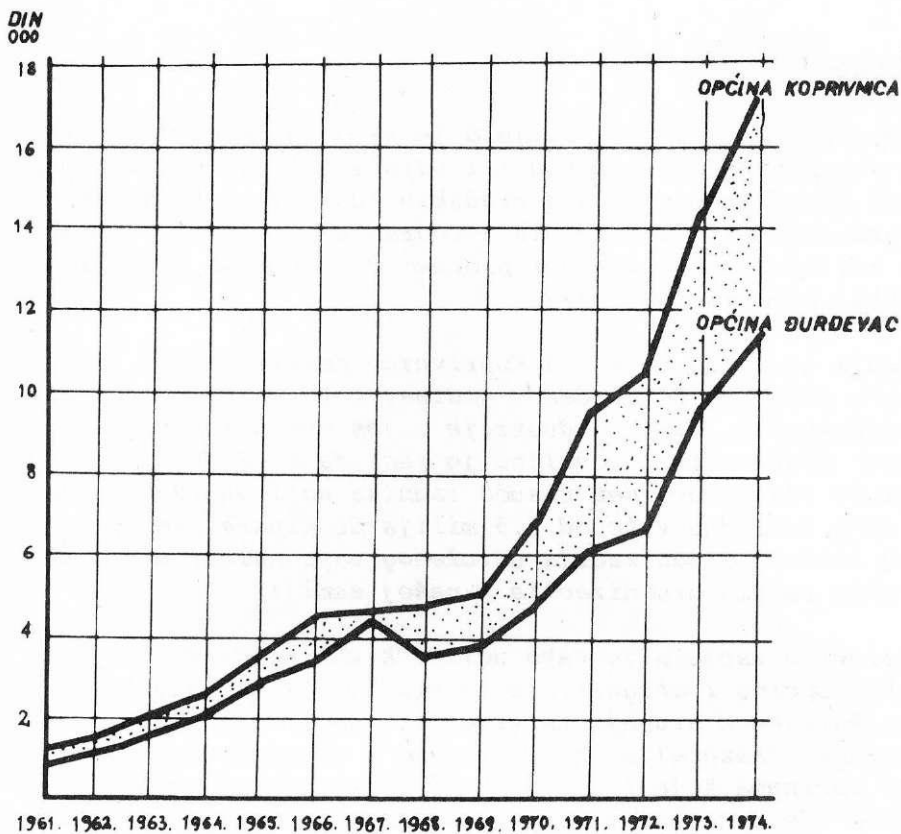
S U V R E M E N E S T R U K T U R N E P R O M J E N E U
D E M O G R A F S K O J S L I C I O P Ć I N E
K O P R I V N I C A

I. UVOD

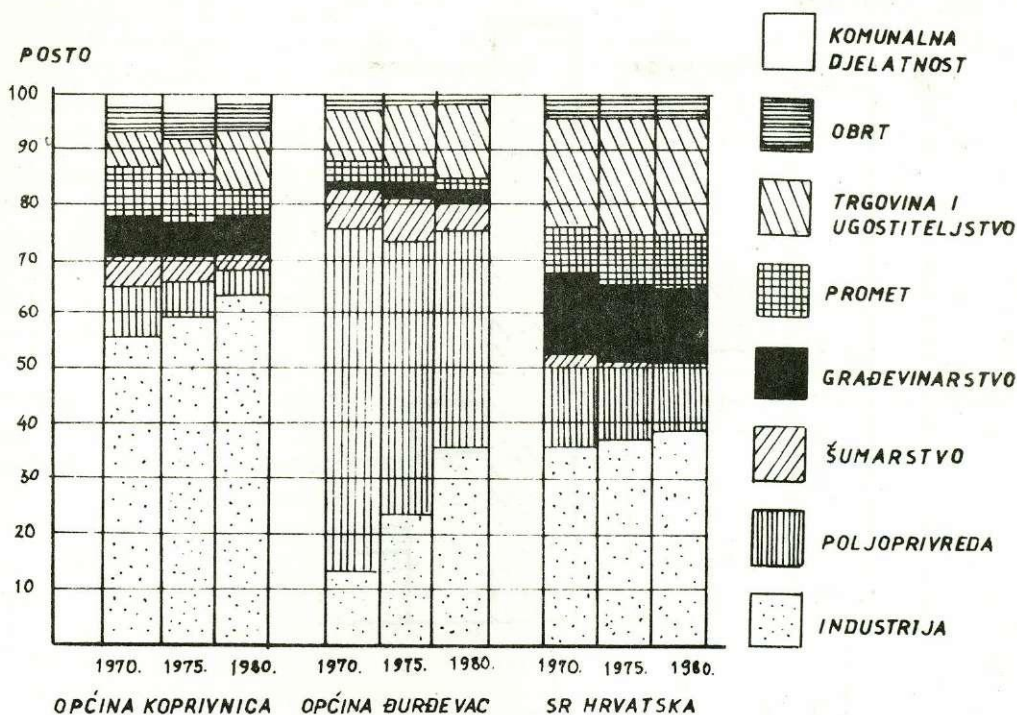
Područje koprivničke općine doživjelo je zadnjih desetljeća krupne promjene u privrednoj strukturi i položaju sela, prvenstveno u zavisnosti od snažnog utjecaja gradskih funkcija u kojem je dominantan agroindustrijski kompleks ("Podravka"). U vezi s ovim promjenama zbivaju se i suvremeni procesi strukturnih mijenjanja u demografskoj slici ovoga kraja.

Snaga zračenja gradskih funkcija Koprivnice nekoliko puta se povećala samo u posljednjih dvadeset godina, i to zahvaljujući razvoju agroindustrije, drvne industrije i još nekih sekundarnih i tercijarnih djelatnosti. Dovoljno je reći da SOUR "Podravka" danas udružuje rad gotovo pet tisuća radnika koji su 1976. godine proizveli robu vrijednu više od 3,5 milijarde dinara, te da se po tomu ova složena organizacija udruženog rada nalazi među pedeset najvećih radnih organizacija u našoj zemlji.

Općina Koprivnica uspjela je tako ući u "klub" srednje razvijenih hrvatskih općina i otrgnuti se iz tradicionalne agrarne zatvorenosti. Razlike u stupnju razvijenosti osobito su izražajne, ukoliko osnovne pokazatelje uspoređujemo s drugim podravskim (ili slavonskim) općinama koje imaju praktički istovjetne uvjete razvoja, a ipak do danas nisu uspjele značajnije razviti sekundarne i tercijarne djelatnosti. Ako, primjerice, uspoređujemo kretanje nacionalnog dohotka per capita u posljednjih petnaest godina u općinama Koprivnica i Djurdjevac, dolazimo do spomenutog zaključka: 1961. on je bio skoro podjednak (1.660 prema 1.200 dinara) da bi se razlika do danas bitnije povećala (1974. godine 17.690 prema 11.590 dinara).

Kretanje nacionalnog dohotka po stanovniku u općinama Koprivnica i Đurđevac od 1961. do 1974. godine.

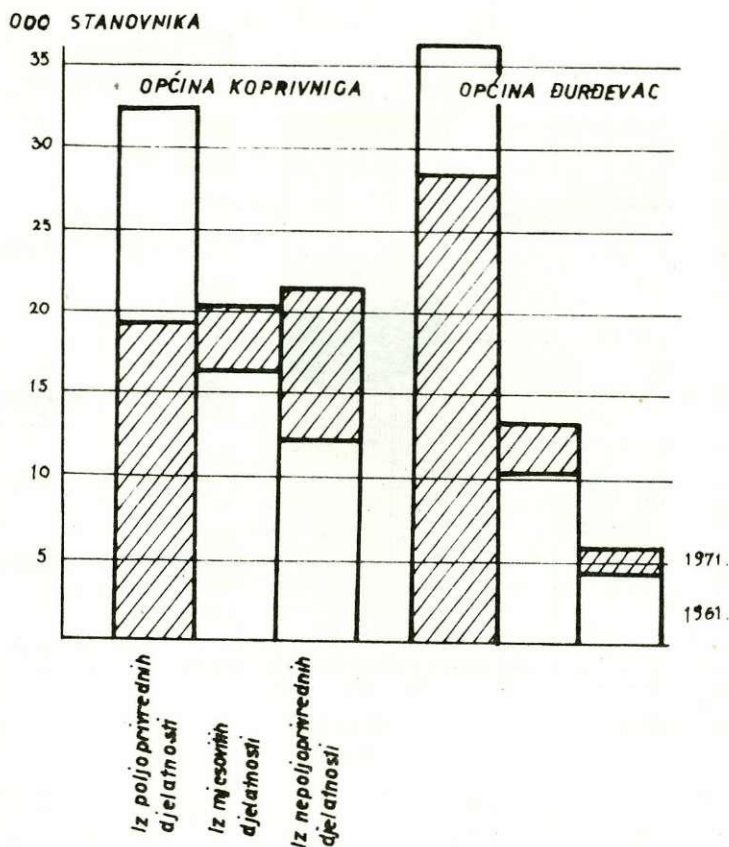

Struktura društvenog proizvoda privrede općina Koprivnica i Đurđevac, te SRH, 1970. i 1975. i plan za 1980.godinu.

Indikativne su i neke druge usporedbe. U odnosu ukupnog društvenog proizvoda, koji ostvaruju društveni (prvenstveno industrija i tercijarne djelatnosti) i privatni sektor (gotovo isključivo primarne djelatnosti), općina Koprivnica je 1975.godine bilježila odnos 73 prema 27 posto, što je dosta blizu prosjeka SR Hrvatske (86 prema 14), ali znatno povoljnije od, primjerice, općine Đurđevac (51 prema 49 posto!) i regije Bjelovar (61 prema 39 posto). Još očitije su razlike u strukturi stjecanja društvenog proizvoda privrede po pojedinim granama: u koprivničkoj preteže industrija, a u đurđevačkoj poljoprivreda (vidi grafikon).

I koprivnička općina zahvaćena je procesima neravnomjerne distribucije dohotka, to jest siromašenjem sela. Razlike u načinu stjecanja i visini dohotka ovdje su također značajne, pa selo postaje sve manje privlačljivo i atraktivno. S obzirom na tradicionalno niski natalitet, kao i na višedesetljeno ekonomsko iseljavanje i odlaženje na privremeni rad, u Podravini devitalizacija,

Struktura izvora prihoda domaćinstava u općini Koprivnica 1961. i 1971. godine.

feminizacija i enilizacija radne snage na selu prilično je došla do izražaja te u nekim dijelovima poprima zabrinjavajuće razmjere. Ipak, ovdje valja istaći da se i ti složeni procesi napuštanja poljoprivrednih zanimanja, koji su neophodno potrebni u suvremenom razvoju jedne zemlje, mnogo lakše rješavaju i ublažavaju u koprivničkoj općini, gdje su razvijenije sekundarne i tercijarne djelatnosti, nego u nekim drugim općinama sličnih agrarnih karakteristika.

Promjene u načinu stjecanja dohotka stanovništva dosta su nagle. Evo samo usporedbe za jedno desetljeće: godine 1961. od 61.309 stanovnika općine Koprivnica njih 32.355 stjecalo je dohodak iz poljoprivrednih djelatnosti, a 1971. godine samo 19.335 žitelja! Broj onih koji su dohodak stjecali i iz poljoprivrednih i nepo-

ljoprivrednih djelatnosti (mješovito) povećao se u istom usporednom razdoblju od 16.951 na 20.405, a onih iz nepoljoprivrednih djelatnosti s 12.003 čak na 21.351 stanovnik! Radi usporedbe te promjene u načinu stjecanja dohotka u djurdjevačkoj općini nisu bile tako očigledne: od 51.666 stanovnika 1961.godine iz poljoprivrednih djelatnosti dohodak je stjecalo čak 36.335, a od 47.788 stanovnika 1971.godine još uvijek većina - 28.204 žitelja. Broj onih koji su stjecali dohodak i iz poljoprivrednih i nepoljoprivrednih djelatnosti povećao se od 10.488 samo na 13.002, a iz nepoljoprivrednih od 4.843 na svega 5.582 stanovnika.

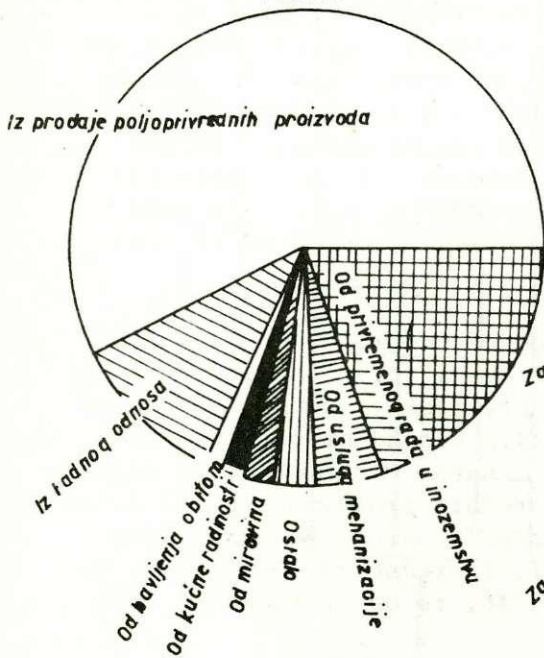
Temeljem jedne opsežne ankete, provedene od grupe "Podravkinih" stručnjaka u veljači 1977, može se i temeljitije analizirati dohodak prosječne seoske obitelji u koprivničkoj općini. Računa se da je prosječno seosko domaćinstvo (4,2 člana) ovdje ostvarilo 1976.godine prihod od ukupno 97.324 dinara. U strukturi to izgleda ovako: od prodaje viška poljoprivrednih proizvoda 59.077 dinara, iz radnog odnosa 10.638, iz izvršenih usluga mehanizacijom 3.940, od osobnog rada drugima 1.541, iz kućne radinosti 171, od mirovina 1.617, od bavljenja obrtom 746, te od privremenog rada u inozemstvu 19.493 dinara.

Ukupni rashodi, prema ovoj anketi, iznosili su 69.215 dinara, ili u strukturi: za poreze i samodoprinos 4.990, za kupovnu hranu, usluge i materijal 46.256, za repromaterijal za poljoprivrednu proizvodnju 14.537, za održavanje opreme i osiguranje 1.145, te za izdatke za školsku djecu i slično 2.285 dinara. Prema tomu reproduktivna sposobnost prosječnog seoskog domaćinstva u koprivničkoj općini iznosila je 1976.godine oko 28.109 dinara. To svakako nije mnogo, ali u usporedbi s istim pokazateljem prosječnog gradskog (koprivničkog) domaćinstva to nije ni tako malo. Naime, računa se da je 1976.godine reproduktivna sposobnost prosječnog koprivničkog gradskog domaćinstva iznosila 32.100 dinara, što pokazuje da razlike između grada i sela ovdje nisu toliko izrazite. Znatno je veći problem u tomu što je dohodak u seoskim domaćinstvima vrlo neravnomjerno raspoređen (najbolje stoje mješovita, a najlošije staračka domaćinstva) pa se redistribucija dohotka na selu postavlja u znatno oštrijem mjeri nego što bi to pokazivali iznijeti podaci.

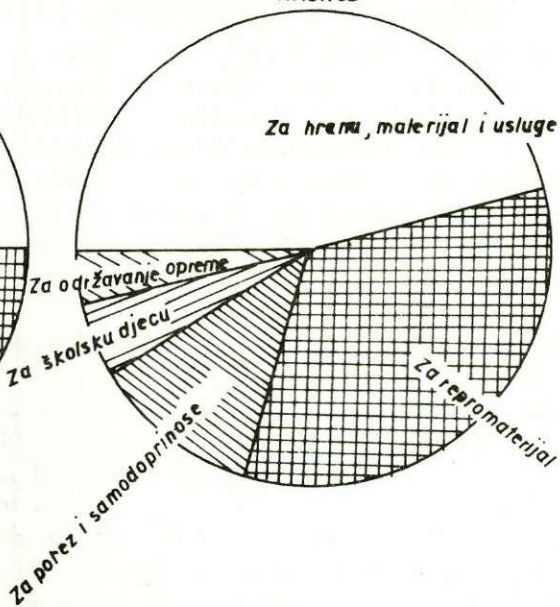
Ipak, zahvaljujući razvijenosti agroindustrijskog kompleksa i kontinuiranoj brizi za unapređivanje kooperativnih i drugih odnosa koji poboljšavaju stanje na selu, situacija u visini dohotka podravskih seoskih domaćinstava znatno je bolja nego, primjerice, u SR Hrvatskoj u cjelini. Republički zavod za statistiku

PRIHOD

RASHOD

Struktura prihoda i rashoda prosječnog poljoprivrednog domaćinstva u koprivničkoj općini 1976. godine.

izvršio je ove godine anketu u 750 domaćinstava u raznim dijelovima Republike ("Delegatski vjesnik", Zagreb, 18.5.1977? te je ustanovljeno da prosječno seosko domaćinstvo ostvaruje prihod(1976) od tek 52.732 dinara, i to: iz radnog odnosa i mirovina 30.402, iz poljoprivrede svega 13.160 i iz ostalih izvora 9.170 dinara. Ukupna izdvajanja iznosila su 42.965 dinara (za domaćinstvo 28.825, stambenu izgradnju 2.023, ulaganje u gospodarstvo 2.252, kupovnu stoku 1.779, poljoprivrednu proizvodnju 4.003, za doprinose 1.502, te za ostale namjene 2.553 dinara) pa prema tomu reproduktivna sposobnost iznosi tek 9.767 dinara. Jasno je da se tu radi o očitom siromašenju sela i zabrinjavajućoj pojavi redistribucije dohotka, što rezultira jačanjem pojave bijega sa sela.

Da zaključimo: na suvremene strukturne promjene u demografskoj slici koprivničke općine danas djeluje čitav splet ekonomskih i neekonomskih faktora. Te su promjene najočitiije u transferu radne snage iz poljoprivrednih u nepoljoprivredna zanimanja, zatim u mije-

njanju prostorne slike naseljenosti te u inovacijama u načinu života stanovništva. Upravo ove glavne elemente tih demografskih promjena želimo razlučiti u ovom radu.

II. TRANSFER RADNE SNAGE IZ POLJOPRIVREDNIH U NEPOLJOPRIVREDNA ZANIMANJA

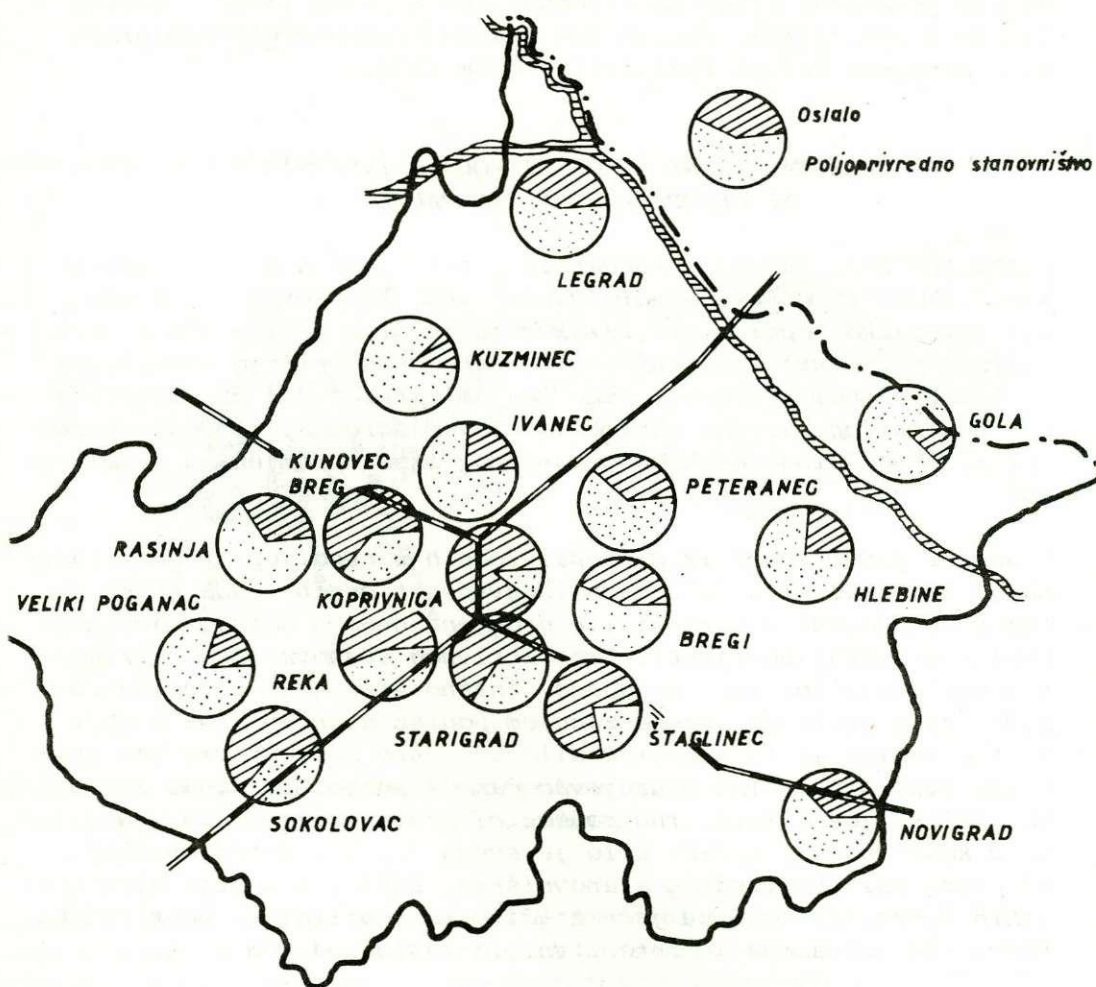
Razmjerno brzi razvoj sekundarnih i tercijarnih djelatnosti u Koprivnici (prvenstveno agroindustrijski kompleks) uvjetovao je u koprivničkoj općini sve izraženiju osnovnu promjenu u profesionalnoj strukturi stanovništva: seosko stanovništvo zapošljava se u društvenom sektoru i time (mahom) prelazi iz poljoprivrednih u nepoljoprivredna zanimanja. To je ogromna, slobodno bismo rekli, revolucionarna ekonomsko-demografska promjena u ovom kraju.

Transfer radne snage iz poljoprivrednih u nepoljoprivredna zanimanja najizraženiji je u zadnjih dvadeset godina kada su se na tom planu dogodile korjenitije promjene nego u dotadašnjoj ukupnoj podravskoj povijesti. Broj aktivnog stanovništva u primarnim djelatnostima rapidno opada, znatno brže nego u susjednim podravskim općinama. Prema zadnjem popisu stanovništva u općini Koprivnica je 1971. godine bilo 53 posto poljoprivrednog stanovništva, a u općini Djurdjevac čak 74 posto. Do danas te su se razlike još i razmjerno povećale: prema procjeni 1976. godine u koprivničkoj općini bilo je svega 36, a u djurdjevačkoj 63 posto poljoprivrednog stanovništva. Dakle, pod utjecajem gradskih funkcija, koje su jače zračile iz Koprivnice, koprivnička Podravina zahvaćena je intenzivnijim raslojavanjem sela.

U vezi s ovim sve intenzivnijim raslojavanjem sela po djelatnostima mijenja se i prostorna slika razmještaja stanovništva zaposlenog u primarnim zanimanjima (poljoprivredi). Tradicionalne agrarne strukture u selima na aluvijalnoj pridravskoj nizini zadržale su u tim naseljima veći postotak poljoprivrednog stanovništva, pogotovo ako su ona udaljenija od Koprivnice. Naprotiv, naselja s manje izdašnih poljoprivrednih sjevernih obronaka Bilo-gore i Kalnika imaju manje poljoprivrednog stanovništva, naravno zavisno od blizine Koprivnice (vidi priloženi kartogram).

Zavisno od strukturnih promjena odlazaka sa sela i iz primarnih djelatnosti trend porasta broja zaposlenih u društvenom sektoru (dakle, u sekundarnim, tercijarnim i kvartarnim zanimanjima) sve

Postotak poljoprivrednog stanovništva u nekim podravskim naseljima 1971. godine.

je brži. Godine 1953. u društvenom sektoru koprivničke općine bilo je zaposleno 10,3 posto ukupnog stanovništva, a 1976. već 19,6 posto, što je povećanje za gotovo sto posto. Doduše prosjek SR Hrvatske još nije dostignut (1975. godine 25,7 posto) jer valja proći dugačak put u razvoju od jedne tipične agrarne do industrijski razvijene općine. Napredak je ipak vrlo velik, pogotovo ako se usporedi s kretanjem zaposlenosti, recimo u općini Djurdjevac u kojoj nije razvijen agroindustrijski kompleks: tu je 1953. bilo zaposleno 5,1 posto, a 1976. godine tek 8,9 posto od ukupnog broja stanovnika.

Sve su brže promjene i u kvalifikacijskoj slici aktivnog stanovništva. Naime, nekvalificiranih je sve manje, iako oni još i danas imaju prevagu nad ostalim kvalifikacijama. Ako izdvojimo samo seosko stanovništvo koprivničke općine (dakle, bez grada), onda je, prema anketi iz veljače 1977. godine, na njemu živjelo 87,3 posto nekvalificiranog aktivnog stanovništva, 1,8 posto polukvalificiranog, 3,9 posto kvalificiranog, 2,3 posto visokokvalificiranog, 3,5 posto sa srednjom školom, 0,8 posto s višom i 0,4 posto s visokom školskom spremom. U odnosu na ranije stanje to je ogroman napredak.

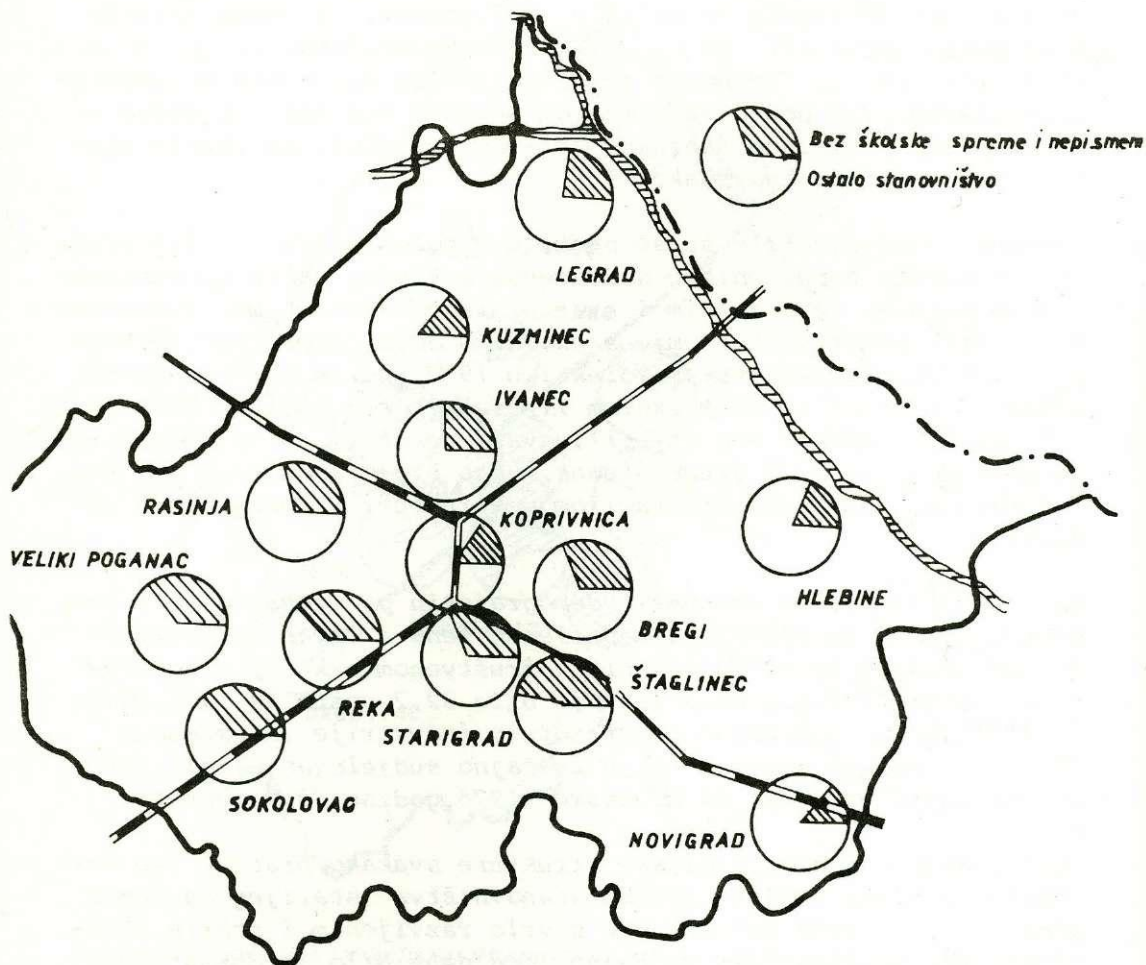
Ogromne promjene zbile su se osobito u poboljšanju kvalifikacijske strukture zaposlenih u društvenom sektoru, dakle prvenstveno u sekundarnim, tercijarnim i kvartarnim djelatnostima. Kao primjer takvih pozitivnih promjena navodimo SOUR "Podravku". Dok je u ovom najvećem podravskom kolektivu 1957. godine bilo zaposleno svega 13 radnika s višom školom ili fakultetom, njihov broj je 1977. godine iznosio već 457 (ili svaki deseti!). U istom usporednom razdoblju je, s druge strane, opao broj zaposlenih bez kvalifikacije i s polukvalifikacijom u strukturi ukupnog broja radnika.

Kao još jedan dokaz ekonomsko-demografskih promjena jeste i neprekidno povećavanje broja zaposlenih žena i izvan poljoprivrede. Od ukupnog broja zaposlenih u društvenom sektoru u koprivničkoj općini 1970. godine žena je bilo 32,2 posto, a 1976. godine 35,5 posto. S obzirom na strukturu industrije (nema mnogo "ženskih" radnih mjesta) to je značajno sudjelovanje, ali još uvijek ispod prosjeka SR Hrvatske (1975. godine 38,9 posto).

Poboljšavanje kvalifikacijske strukture svakako prati i sve kvalitetnija slika školske spreme stanovništva (starijeg od deset godina). Podravina je područje s vrlo razvijenim i starim školstvom, ali usprkos tomu do najnovijeg doba bilo je dosta stanovništva bez školske spreme, pa i nepismenih. Ova se struktura, međutim, ubrzano poboljšava upravo pod naletom izmjena u profesionalnoj strukturi žiteljstva. Osobito je zapažen porast broja stanovnika sa srednjim, visokim i višim obrazovanjem (u čemu predvodi grad Koprivnica).

I podravsko selo postaje školovanije. Nešto više stanovnika bez školske spreme i nepismenih još uvijek ima na obroncima Bilo-gore i Kalnika gdje postoji slabija tradicija školstva i dosta doseljavanja (primjerice, Sokolovac 33,8 posto bez školske spreme i nepismenih), ili pak čak i u prigradskim naseljima s izrazitom komponentom doseljavanja (Štaglinec 46,5 posto!). S druge strane,

tradicionalna školska središta u prigradskoj aluvijalnoj ravni imaju povoljniju strukturu stanovništva (Kuzminec, Legrad, Hlebine itd.). (vidi priloženi kartogram).

Odnos broja stanovništva bez školske spreme (i nepismenih) prema žiteljima sa školom u nekim podravskim naseljima 1971. godine (odnosi se na stanovništvo starije od deset godina).

Relativno nagli prijelaz stanovništva iz poljoprivrednih u nepoljoprivredna zanimanja izazvao je raslojavanje seoskih domaćinstava koje sve više dolazi do izražaja stvarajući značajne ekonomske, demografske i političke probleme. Čistih poljoprivrednih i čistih radničkih domaćinstava na podravskom selu ima vrlo malo, dok dominiraju mješovita seoska gazdinstva, što govori o dubokom procesu transfera radne snage. U selima koprivni-

čke općine (osim grada) bilo je početkom 1977. godine čak 48,05 posto mješovitih seoskih domaćinstava (prema načinu stjecanja dohotka), zatim samo 31,21 posto poljoprivrednih, 5,32 posto radničkih, te čak 13,12 posto staračkih i 2,30 potpuno napuštenih. To su podaci koji govore o odredjenom neskladu u privredno-demo-grafskom razvoju ovoga kraja.

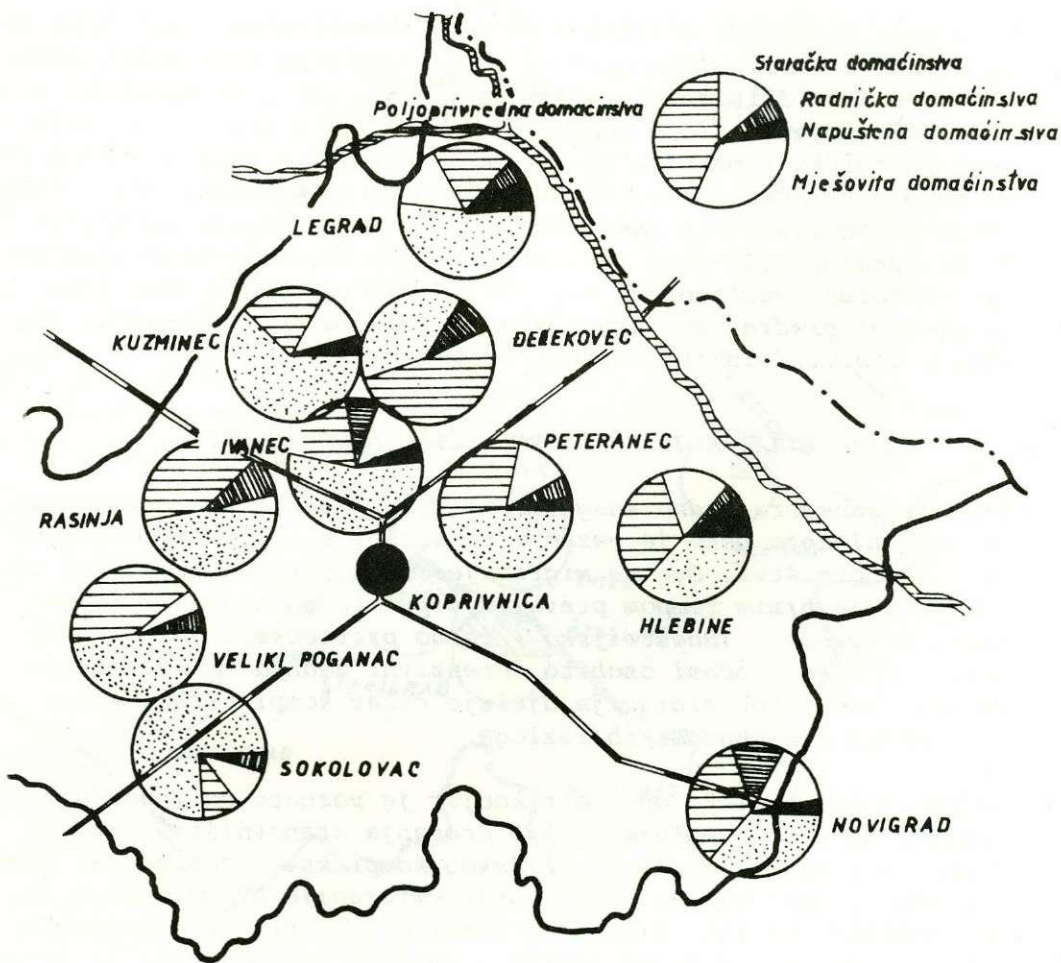
Prostorna slika ove strukture seoskih domaćinstava različita je na području koprivničke općine, ali u okvirima očekivanih zakonitosti. Radničkih domaćinstava ima više, kao i mješovitih, u naseljima koja su bliže Koprivnici, ili pak u onim koja imaju dugu obrtničku i manufakturnu tradiciju (ali u ovim potonjim ima mnogo staračkih domaćinstava - Legrad, Novigrad). Isto tako manje poljoprivrednih domaćinstava ima na obroncima ratarski slabo izdašne Bilo-gore (Sokolovac). Zabrinjava svakako značajan postotak napuštenih i staračkih domaćinstava u naseljima na plodnoj pridravskoj aluvijalnoj ravni (Hlebine, Legrad, Kuzminec itd.). (vidi priloženi kartogram).

III. MIJENJANJE PROSTORNE SLIKE NASELJENOSTI

Proces transfera radne snage iz poljoprivrednih u nepoljoprivredna zanimanja usko je vezan i uz stalne ili povremene migracije stanovništva. Ove su migracije osobito karakteristične za zemlje koje brzim tempom prevaljuju put iz prirodne i sitno-robne privrede u industrijsko i robno privredjivanje. U našoj zemlji ovi su procesi osobito intenzivni zadnja tri desetljeća. Na intenzitet migracija djeluje čitav komplicirani splet ekonomskih i neekonomskih razloga.

Područje koprivničke općine također je poznato po značajnom obujmu, uglavnom, emigracijskih kretanja stanovništva. Zadnje desetljeće razvoj agroindustrijskog kompleksa u Koprivnici ipozitivno je djelovao na smanjivanje emigracije stanovništva izvan područja općine (bilo u inozemstvo ili, što je izraženije, u ostale gradove u našoj zemlji - osobito Zagreb), ali je istovremeno pojačao trend rasta samoga grada, to jest doseljavanje iz okolnih sela u Koprivnicu. Iako je broj stanovnika općine ostao isti, broj žiteljstva Koprivnice od 1948. do 1971. godine udvostručio se. Dok Koprivnica bilježi jedan od najbržih porasta stanovništva od svih općinskih središta sjeverne Hrvatske, istovremeno sva seoska naselja općine, pa čak i ona blizu grada, stagniraju ili, uglavnom, opadaju po broju žiteljstva!

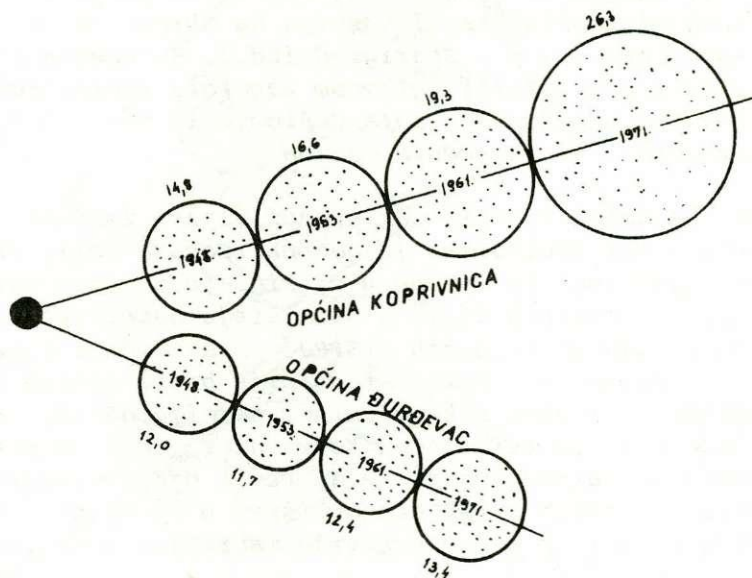
U vezi s ovom očitom promjenom u prostornoj slici naseljenosti u koprivničkoj Podravini značajno je porastao i stupanj urbanizacije. U koprivničkoj općini živjelo je u gradu 1948. godine

Kategorizacija seoskih domaćinstava u nekim podravskim naseljima 1976. godine.

14,8 posto ukupnog stanovništva, a 1971. već 26,3 posto. U istom usporednom razdoblju stupanj urbanizacije u djurdjevačkoj općini porastao je s 12,0 na samo 13,4 posto. Iako prema procjeni 1976. godine stupanj urbanizacije u koprivničkoj općini iznosi 32 posto (u djurdjevačkoj svega 15 posto), ipak je to još daleko od prosjeka SR Hrvatske (1971. godine u našoj Republici je u gradu živjelo 41 posto ukupnog stanovništva).

Stupanj urbanizacije u koprivničkoj i djurdjevačkoj općini (posto gradskog stanovništva u odnosu na ukupan broj žitelja)

U uskoj vezi s ekonomskom razvijenošću je i stupanj otvorenosti (privlačnosti) nekog naselja ili kraja. Sa stajališta autohtonosti, kao što se može i očekivati, u Koprivnici živi znatno manje rođenih Koprivničanina nego li Djurdjevčana u Djurdjevcu. U Koprivnici je razvijena sekundarna djelatnost (industrija) bila snažan magnet za imigraciju kadrova. Prema popisu stanovništva iz 1971. godine tek je oko 38 posto građana Koprivnice bilo i rođeno u vlastitom gradu (u Djurdjevcu čak 74 posto). Zanimljivo je i spomenuti odakle su doselili novi stanovnici Koprivnice: 4.517 iz naselja koprivničke općine, 4.641 iz ostalih općina SR Hrvatske, te 719 iz ostalih republika. Od svih doseljenika u Koprivnicu najviše ih je došlo na sela. Najveći broj doseljenika naseljen je nakon 1953. godine, dakle u vrijeme booma agroindustrijskog kompleksa.

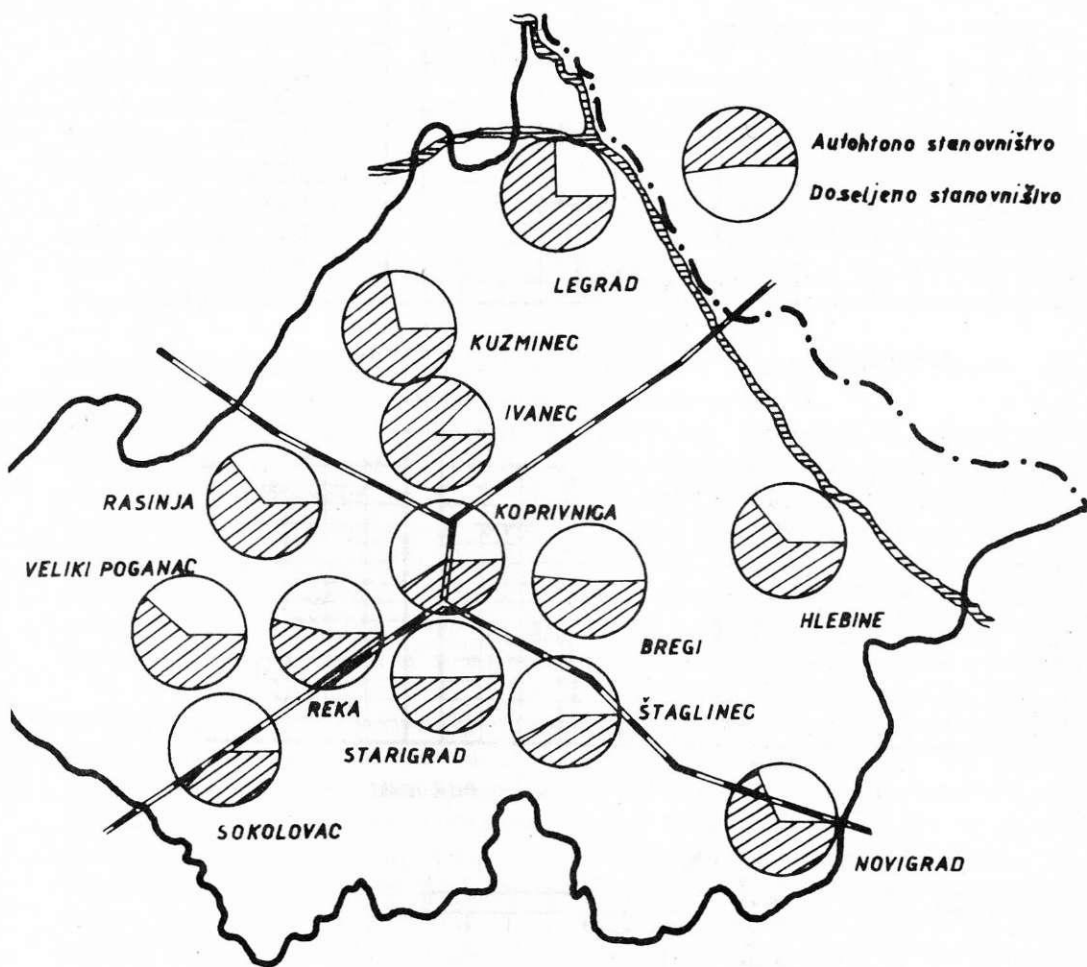
Za razliku od grada stupanj autohtonosti u selima koprivničke općine neusporedivo je viši (vidi priloženi kartogram). Od 61.086 stanovnika općine (1971) rođeno u mjestu stanovanja bilo ih je 35.640, a najveća prostorna pomicanja, bilo unutar općine ili emigracija odnosno imigracija (manje), zbila su se u zadnja dva desetljeća. Uzrokom veće autohtonosti na selima jeste opća nerazvijenost sekundarnih i tercijarnih djelatnosti u ovim sredinama. Osobito su zatvorena sela podalje od grada, kao i ona tradicionalne agrarne strukture na aluvijalnoj pridravskoj ravni (Ivanec, Kuzminec, Kutnjak, Legrad, Hlebine, Novigrad, Peteranec, Sigetec itd.). Znatno su otvorenija sela blizu grada (s većim brojem dnevnih migranata) kao i naselja na obroncima Bilo-gore i Kalnika (Sokolovac, Reka, Starigrad itd.). S ponekom iznimkom (Štaglinec, gdje su doselili uglavnom Zagorci) većina novodoseljenih stanovnika u podravska sela došlo je iz ostalih mjesta iste (koprivničke) ili susjednih općina.

Prostorna slika naseljenosti, dakle, doživljava značajne promjene, a osnovna karakteristika je depopulizacija sela. Iseljavanje iz sela koprivničke općine u cjelini je osjetno veće nego doseljavanje, a s obzirom da je u ovom kraju natalitet tradicionalno nizak (jedan od najnižih u SFRJ), sva naselja koprivničke općine bilježe pad ili barem stagnaciju broja svojih žitelja. Gotovo nikakvo razvijanje sekundarnih i tercijarnih djelatnosti (koje se koncentriraju izričito u Koprivnici) nema za posljedicu samo depopulaciju podravskog sela, već i njegovo naglo starenje. Povećanje starih grupa stanovništva u općoj starosnoj slici podravskih sela poprma sve više zabrinjavajuće razmjere.

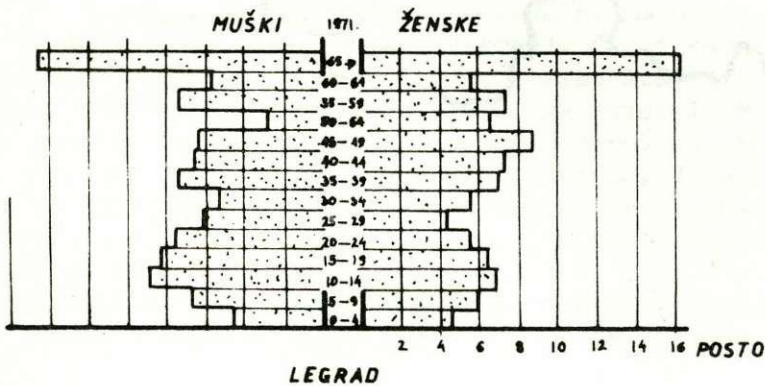
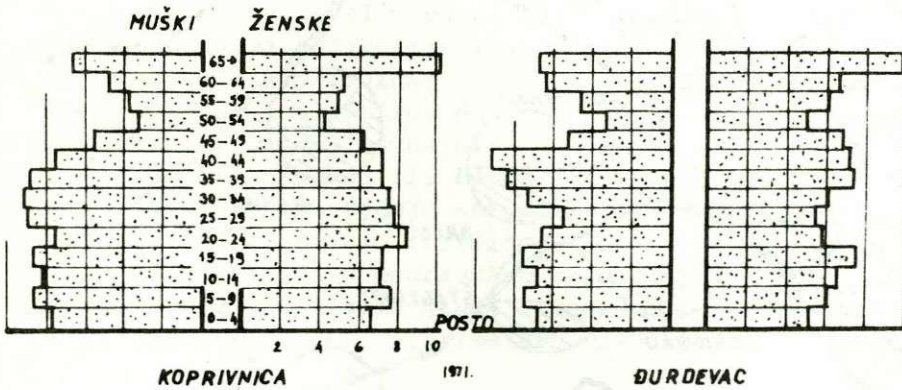
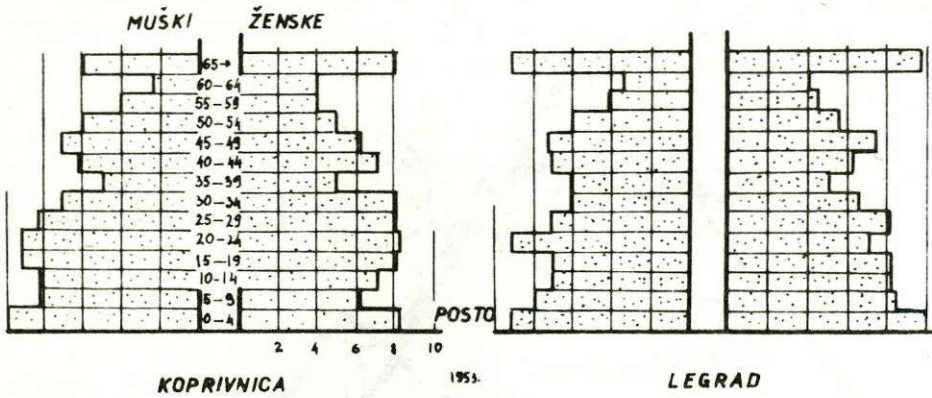
To je naročito uvjerljivo ako se usporede stabla života vitalne Koprivnice i staračkog Legrada prema popisu od 1953. i 1971. godine (vidi priložene grafikone). Čak i kod Koprivnice starosna se struktura promijenila u korist starijih grupa, a osjeća se smanjivanje najvitalnijih grupa (djece). Medjutim, piramida života ovdje ipak ima kakvu-takvu osnovicu. Kod Legrada ta se vitalna osnovica zabrinjavajuće suzila, a neobično visok postotak starog stanovništva "natkrilio" je sve ostale grupe. Ta se situacija od 1953. do 1971. godine naglo pogoršala: 1953. je u Legradu u grupi do 4 godine starosti bilo 19,5 i u grupi iznad 65 godina 19,4 posto ukupnog stanovništva sela, da bi 1971. prva grupa obuhvaćala samo 8,9 i druga čak 30,7 posto žiteljstva!

Ovakva stabla života, s nešto smanjenim kontrastima, karakteristična su i za većinu ostalih sela koprivničke općine. Ova otužna slika može se izmijeniti jedino ekonomskim jačanjem sela, to jest otvaranjem u njima radnih mjesta u sekundarnim tercijarnim

Autohtonost stanovništva koprivničke općine 1971. godine.

Usporedno sta-
blo života Ko-
privnice (1953.
i 1971), Lega-
da (1953. i 1971)
i Djurdjevca
(1971)

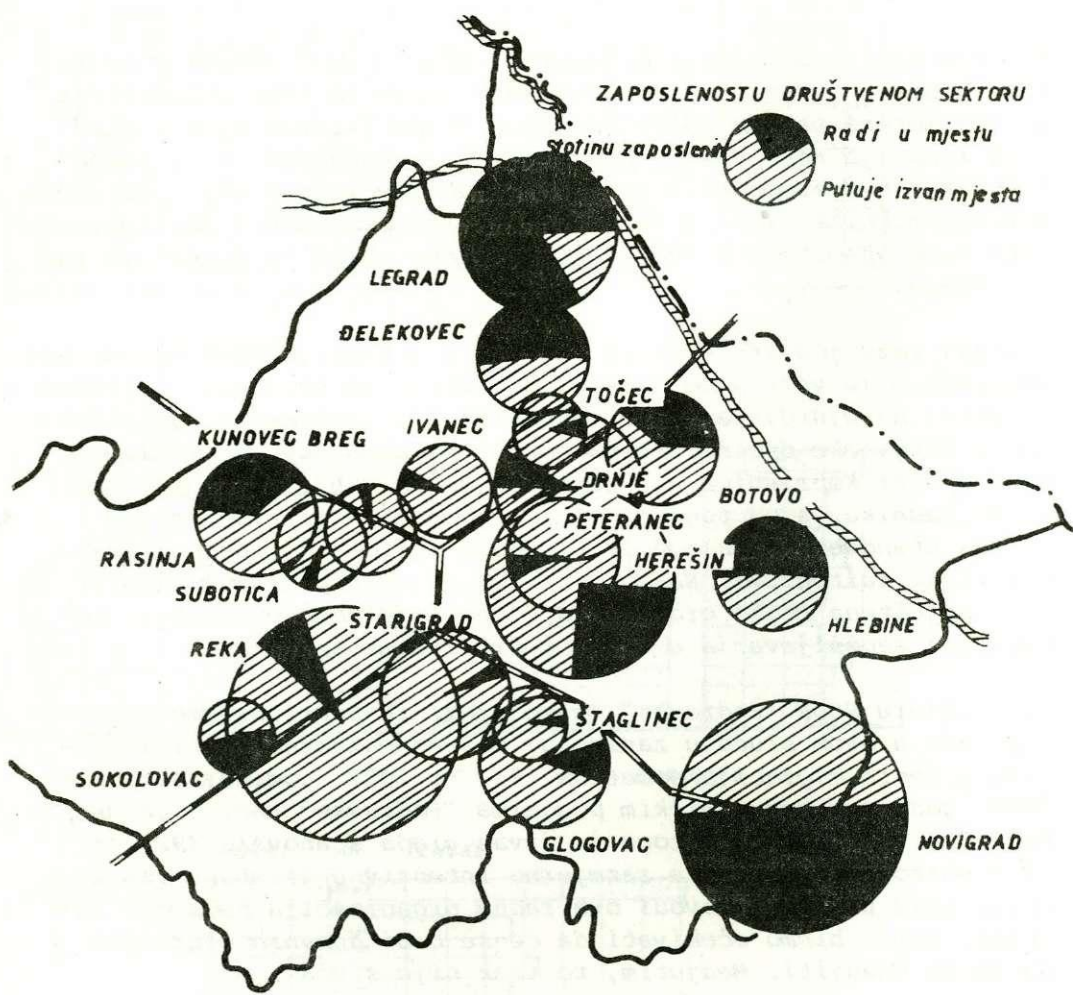
i kvartarnim djelatnostima. Valja reći da je pozitivno djelovanje koprivničkog agroindustrijskog kompleksa ove negativne procese ipak donekle ublažilo te da je situacija u onim podravskim općinama koje nemaju razvijenu industriju još i znatno nepovoljnija.

Sve značajniji činilac u prostornoj slici naseljenosti u Podravini postaju i dnevna kretanja radne snage (dnevne migracije). Njihov intenzitet također odražava stupanj razvijenosti gradskih funkcija Koprivnice. Grad (dakle, sekundarne, tercijarne i kvartarne djelatnosti) postaje neodoljiv magnet koji privlači nove stanovnike bilo iz ekonomskih ili neekonomskih razloga, ali isto tako apsorbira i značajan dio radne snage koja stanuje izvan njega.

Stupanj razvijenosti dnevnih migracija u koprivničkoj općini neusporedivo je veći nego u ostalim podravskim komunama (pogotovo u odnosu na Djurdjevac), a nešto niži od, primjerice, varaždinske i čakovečke općine. Prema popisu stanovništva od 1971. godine u općini Koprivnica u društvenom sektoru bilo je zaposleno 9.252 radnika, a od toga je svoje radno mjesto izvan svojeg mjesta stanovanja imalo 3.308 radnika ili oko 35 posto (vidi priloženi kartogram). Naravski, više dnevnih migranata imaju sela smještena bliže gradu, kao i ona koja nemaju nikakvih mogućnosti zapošljavanja u mjesnom društvenom sektoru.

Na primjeru SOUR "Podravke" (samo njezinih koprivničkih pogona koji nas u ovom slučaju zanimaju) možemo egzaktno pratiti pojavu dnevnih migracija početkom 1973. i 1977. godine. Početkom 1973. godine u koprivničkim pogonima "Podravke" radilo je ukupno 2.004 radnika, a od toga je izvan grada stanovalo 492 ili 24,5 posto. S obzirom na razmjerno intenzivnu stambenu izgradnju, koju u gradu provodi ova radna organizacija za svoje radnike, mogli bismo očekivati da će se broj dnevnih migranata do danas smanjiti. Međutim, to ipak nije slučaj.

Početkom 1977. godine u koprivničkim pogonima "Podravke" radilo je 2.726 radnika, a od toga je izvan grada stanovao 761 ili 27,9 posto. Do ovog povećanja došlo je zbog apsolutnog povećanja broja zaposlenih koji su se mahom regrutirali sa sela i još nisu uspjeli (ili nisu željeli) riješiti svoj stambeni problem preseljavanjem u grad. Intenzitet dnevnih migracija u sve današnje "Podravkine" radne organizacije nije jednakomjeran. Tako u koprivničke pogone RO Industrija mesa "Podravke" putuje svakodnevno čak 44,2 posto radnika iz okolnih sela, a u RO Usluge 30,1 posto, RO Poljoprivreda 29,2 posto, te u RO Industrija pi-

Obujam zaposlenosti u društvenom sektoru u nekim podravskim naseljima (u mjestu i izvan njega) 1971. godine.

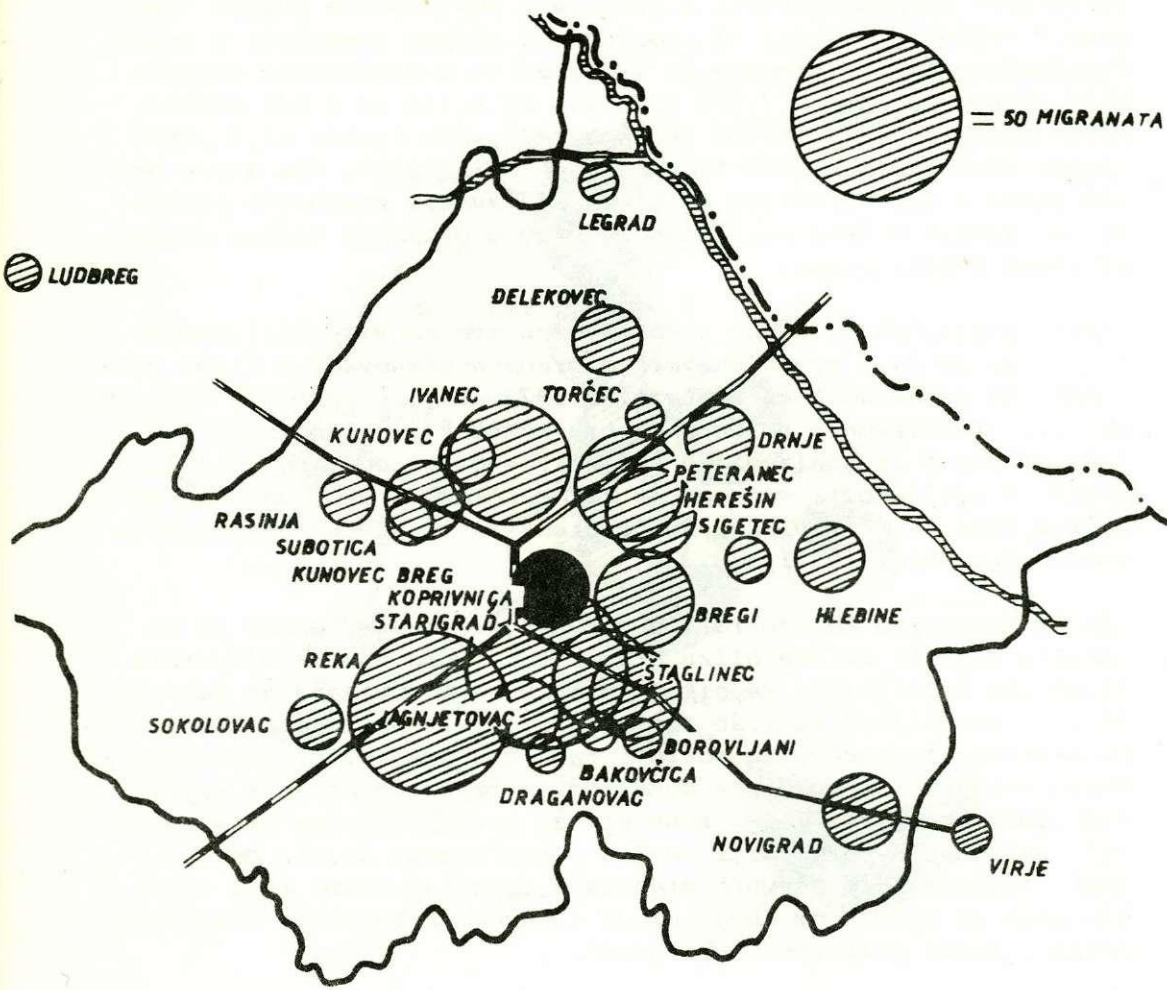
ća i RO Farmaceutika i kemija po 28,4 posto - što je iznad prosjeka za cijelo poduzeće, dok u RO Industrija hrane stanuje izvan grada svega 21,1 posto radnika, RO Institut 22,9 posto i u RO Trgovina 24,5 posto - što je iznad prosjeka za cijelu SOUR.

Intenzitet ukupnih dnevnih migracija u koprivničke pogone "Podravke" nešto je slabiji od prosjeka za ukupno zaposlene u gradu Koprivnici. Naime, u gradu je 1976. godine u društvenom sektoru bilo ukupno zaposleno 7.374 radnika, od kojih je 2.328 svakodnevno dolazilo na posao iz okolnih sela, što iznosi 31,5 posto (prema 27,9 posto u SOUR "Podravka"). Ova razlika ima svoje objašnjenje u intenzivnijoj brizi za rješavanje stambenih problema zaposlenih u "Podravki" nego u drugim gradskim radnim organizacijama i ustanovama.

Prsten putujućih na posao u Koprivnicu sve se više širi. Godine 1973. čak je 74,3 posto dnevnih migranata stanovalo u krugu udaljenom od grada do 5 kilometara, a 1977. taj se postotak smanjio na 70,2. Istovremeno povećao se broj onih koji svakodnevno dolaze na posao iz udaljenijih sela (17,4 posto od 5 do 10 i 12,4 posto iz udaljenosti veće od 10 kilometara). I ovaj podatak govori o tome kako privlačna snaga grada raste, te da se sredstva prometa sve više razvijaju.

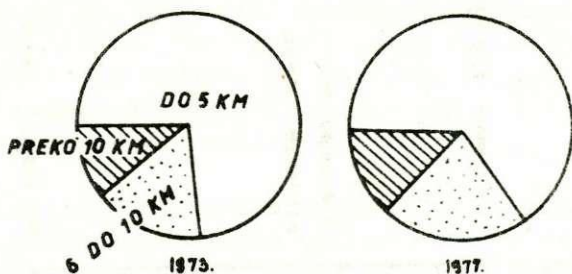
Glavna prostorna koncentracija dnevnih migranata vezana je uz naselja koja se nalaze blizu grada, i to uglavnom na sjevernim obroncima Bilo-gore i Kalnika - prsten od Borovljana do Rasinje. To je i razumljivo iz više razloga: dio ovih naselja poznat je po aktivnom rudarstvu na postoji radnička tradicija, zatim u ovim naseljima ima podosta doseljenika iz drugih krajeva koji nisu došli zbog zemlje, a i uvjeti za poljoprivrednu eksploataciju nešto su nepovoljniji nego u ravničarskom dijelu općine. Ipak, značajan dio dnevnih migranata dolazi i ovamo i iz velikih sela na sjevernom obodu grada (Ivanec, Peteranec, Bregi, He-rešin). (Vidi priloženi kartogram).

Odredjene strukturne promjene zamijećene su i u načinu dolaska dnevnih migranata na posao u grad. Naime, nacionalno sredstvo prijevoza Podravaca - bicikl - sve više ustupa mjesto automobilu. Godine 1973. dolazilo je na posao biciklom 51,9 posto dnevnih migranata u koprivničke pogone "Podravke", da bi se taj odnos 1977. godine smanjio na 43,4 posto. Istovremeno je broj dolazećih automobilom povećan s 15,9 na 28,2 posto, dok je struktura ostalih prijevoznih sredstava (motorkotač, autobus, vlak) ostala gotovo nepromijenjena.

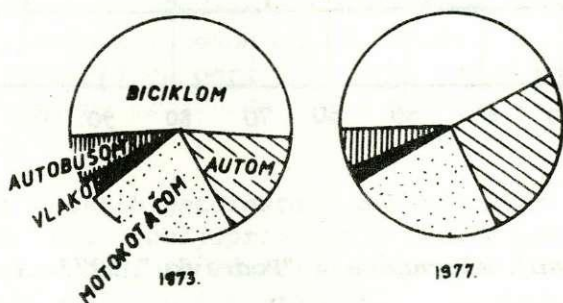

Raspored migranata u koprivničke pogone "Podravka" s 1. veljačom 1977. godine.

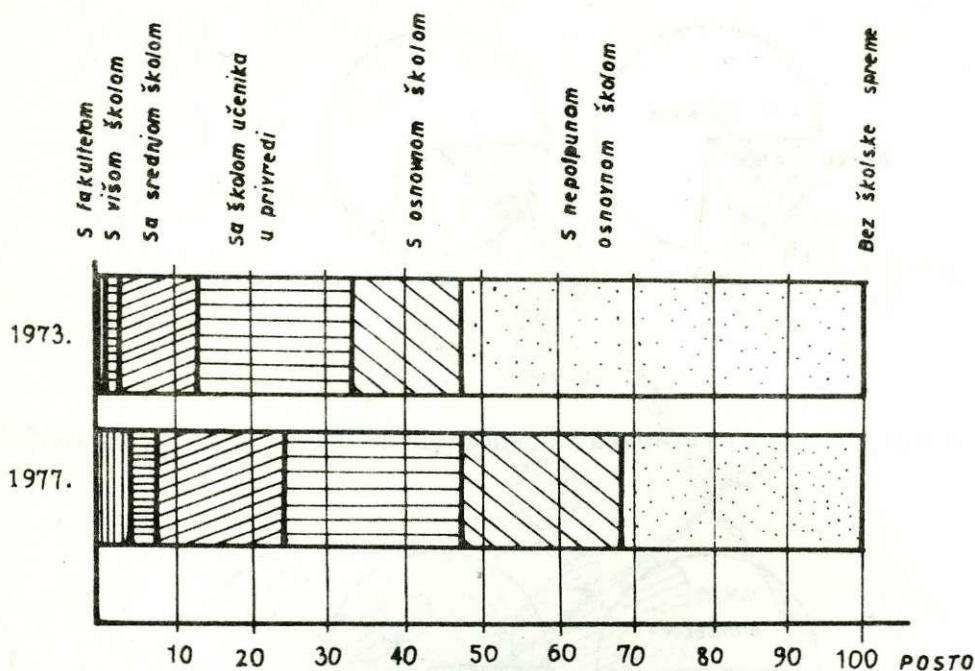
Udaljenost dnevnih migranata od Koprivnice 1973. i 1977. godine.

Način putovanja dnevnih migranata u koprivničke pogone "Podravke" 1973. i 1977. godine.

Struktura dnevnih migranata po školskoj spremi pokazuje da još uvijek očito prevladavaju putnici s niskim ili nikakvim kvalifikacijama, ali da se i na tom području stanje popravlja. S nepotpunom osnovnom školom ili bez školske spreme 1977. je bilo tek oko 37 posto dnevnih migranata (1973. čak 51,5 posto). To, među ostalim, pokazuje i suvremenu tendenciju stanovanja na selu i školovanje radne snage, kao i jačanje procesa obuhvatnijeg školovanja seoskog stanovništva.

Analizom starosne strukture dnevnih migranata dolazimo do zaključka da u grad svakodnevno putuje najvitalnije seosko stanovništvo: prosječna starost ovih radnika putnika iznosi oko 34 godine. Radno najvitalnije razdoblje, dakle od 20 do 40 godina, obuhvaća blizu 71 posto dnevnih migranata.

Školska sprema dnevnih migranata u "Podravku" 1973. i 1977. godine.

IV. INOVACIJE U NAČINU ŽIVOTA STANOVNIŠTVA

Ubrzani procesi transfera radne snage iz poljoprivrednih u nepoljoprivredna zanimanja, koji su sa sobom ponijeli i mijenjanje prostorne slike naseljenosti, uvjetovali su brži trend unosenja inovacija u život podravskog čovjeka. Te se inovacije prvenstveno osjećaju u gradu, ali odavde intenzivno zrače i na sela, tako da možemo već sada kazati kako se u osnovnim osobinama načina života stanovništva razlike između grada i sela osjetno smanjuju.

Najizravniji utjecaj razvijenog koprivničkog agroindustrijskog kompleksa na mijenjanje načina života seoskog stanovništva ostvaruje se kontinuiranim razvijanjem kooperativnih odnosa sa seoskim domaćinstvima. Godine 1976. "Podravka" je imala čvrste kooperativne odnose s 3.472 domaćinstva, što je 52 posto od broja poljoprivrednih gazdinstava u općini (te s još 413 domaćinstava izvan općine). Utjecaj koprivničkog agroindustrijskog kompleksa

na razvoj individualnog poljoprivrednog sektora u sjeverozapadnoj Hrvatskoj je, međutim, znatno izraženiji nego što to pokazuju ove brojke. "Podravka" naime suradjuje s još nekoliko tisuća poljoprivrednika posredstvom drugih društvenih poljoprivrednih radnih organizacija (Varaždin, Čakovec, Križevci, Ludbreg, Djurdjevac, Virovitica itd.).

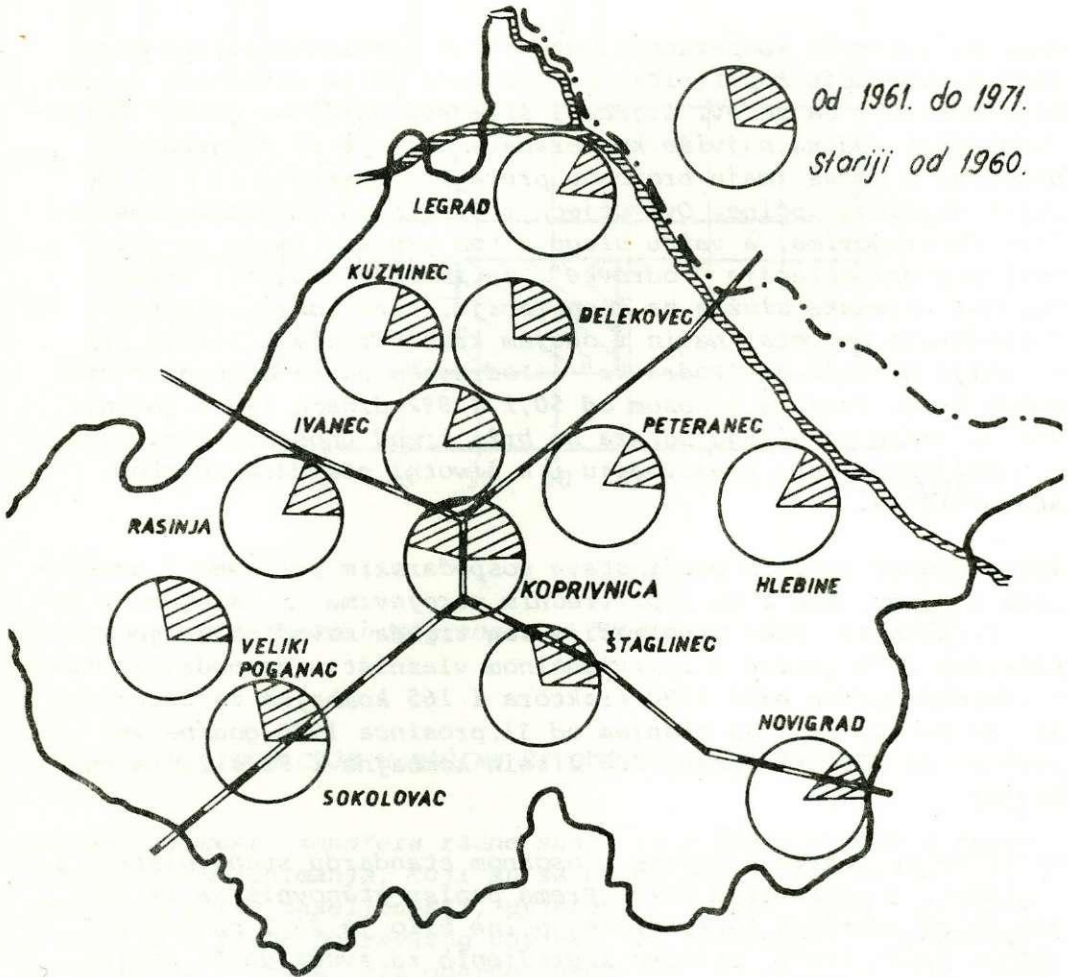
Analiza lokacije kooperanata vezanih uz agroindustrijski kompleks na području koprivničke općine kroz dulje vremensko razdoblje pokazuje da se ovi utjecaji šire sve dalje od grada. Prije dvadesetak godina najviše kooperanata bilo je iz prigradskih naselja, a danas imaju brojčanu prevagu kooperanti iz udaljenijih dijelova općine. Ovi utjecaji širili su se gotovo koncentričnim krugovima, a važnu ulogu u tom procesu imala je dobra poslovna orijentacija "Podravke", zatim razvijenost i fleksibilnost terenske službe za kooperaciju, razvijanje prometnica i sredstava prometa, način i obujam kreditiranja i slično. Uz to valja navesti da "Podravka" i Podravska banka kooperante trenutno kreditiraju s iznosom od 50,174.882 dinara (1976.godine) što je imalo povoljnog odraza na brži trend uvođenja inovacija i u poljoprivrednu proizvodnju i u životni standard seoskog stanovništva.

Opremljenost seoskih gazdinstava gospodarskim zgradama i uređajima u njima, kao i poljoprivrednim strojevima i alatom, u brzom je porastu. Radi ilustracije tog trenda navodimo da je 31. prosinca 1975.godine u individualnom vlasništvu na području koprivničke općine bilo 1790 traktora i 165 kombajna za žitarice, ali da se taj broj sa stanjem od 31.prosinca 1976.godine već povećao na 2560 traktora, 209 žitnih kombajna i 22 silažna kombajna!

Uočljive su i brze promjene u osobnom standardu stanovništva; i u gradu i u podravskom selu. Prema popisu stanovništva iz 1971. godine na području koprivničke općine bilo je 28,2 posto, ili gotovo svaki treći, stanova izgrađenih za svega deset godina (od 1961. do 1971). Trend izgradnje stanova uvelike je ubrzan od 1971. do danas. Godine 1971. oko 20 posto stanova imalo je vodovod, a 14,8 kupaonicu itd.

Prema jednoj anketi na podravskom selu (veljača 1977) prosječno domaćinstvo raspolagalo je stambenom površinom od 79,5 četvornih metara, 98,5 posto seoskih domaćinstava imalo je električnu struju, 50 posto vodovod, 40,3 posto kupaonicu, 53,7 posto stroj za pranje rublja, 79,1 posto hladnjak, 42,5 posto škrinju za smrzavanje, 91 posto radio-aparat, 43,3 posto televizor, 40,3 posto motorkotač, 26,1 automobil, 33,6 posto elektri-

VRIJEME IZGRADNJE STANOVA

Vrijeme izgradnje stanova u većim naseljima koprivničke općine.

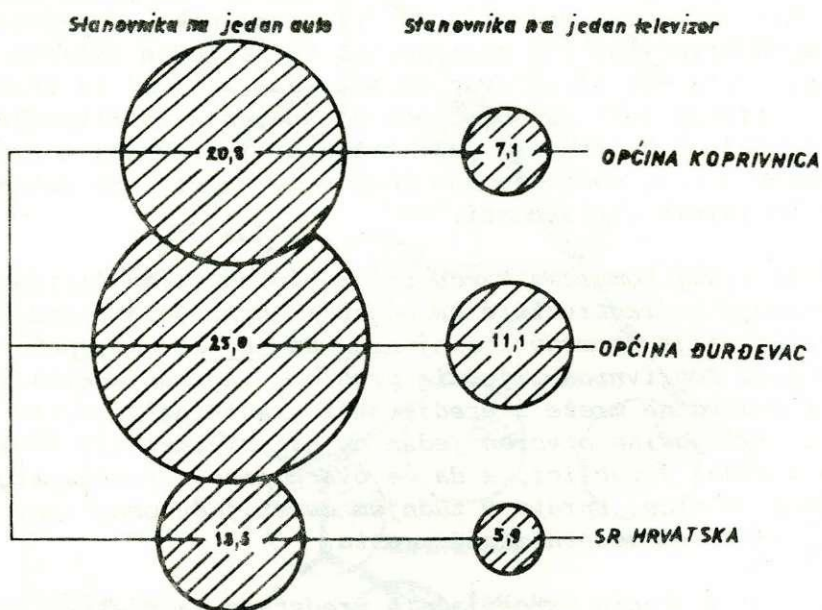

čni štednjak, 22,4 posto peć na loživo ulje itd. To su, bez sumnje, podaci koji govore o brzim inovacijama u načinu života podravskog stanovništva.

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku u općini Koprivnica dolazilo je 1975. godine 20,8 stanovnika na jedan automobil, 25 u općini Djurdjevac i 13,6 u SR Hrvatskoj. Na jedan televizor u koprivničkoj općini dolazilo je 7,1 stanovnika, djurdjevačkoj 11,1 i u SR Hrvatskoj 5,9 stanovnika, te na jedan telefon u općini Koprivnica 46, Djurdjevac 89 i u SR Hrvatskoj 14 stanovnika. Iz iznijetog vidi se određeno zaostajanje koprivničke općine iza republičkih prosjeka, ali takodjer i napredak u odnosu na susjednu djurdjevačku općinu koja nema razvijenih sekundarnih i tercijarnih djelatnosti.

Agroindustrijski kompleks takodjer je bio značajan činilac u brzem razvoju infrastrukture na području koprivničke općine. Među ostalim valja spomenuti činjenicu da je tek u najnovije vrijeme grad Koprivnica riješila probleme izgradnje kanalizacijske i vodovodne mreže i uređivanja gradskih ulica, te da je ovdje 1975. godine otvoren jedan od najsuvremenijih školskih centara u našoj Republici, a da je ove godine započela izgradnja velike bolnice. Upravo u zadnjem desetljeću obavljani su ogromni radovi na modernizaciji cesta.

Izdvajanjem zapaženih materijalnih sredstava za rješavanje ovih problema agroindustrijski kompleks u određenom smislu pridonosi produbljavanju razlika između grada i sela, ali se ipak ovim komunalnim zahvatima te razlike i smanjuju jer kvalitetnije gradske funkcije jače zrače na promjene u selu. Radi se, zapravo o jednoj uskoj medjuzavisnosti koja sveukupno ipak vodi u pravcu izjednačavanja uvjeta života u gradu i na selu.

Broj stanovnika na automobil i televizor
1975. godine

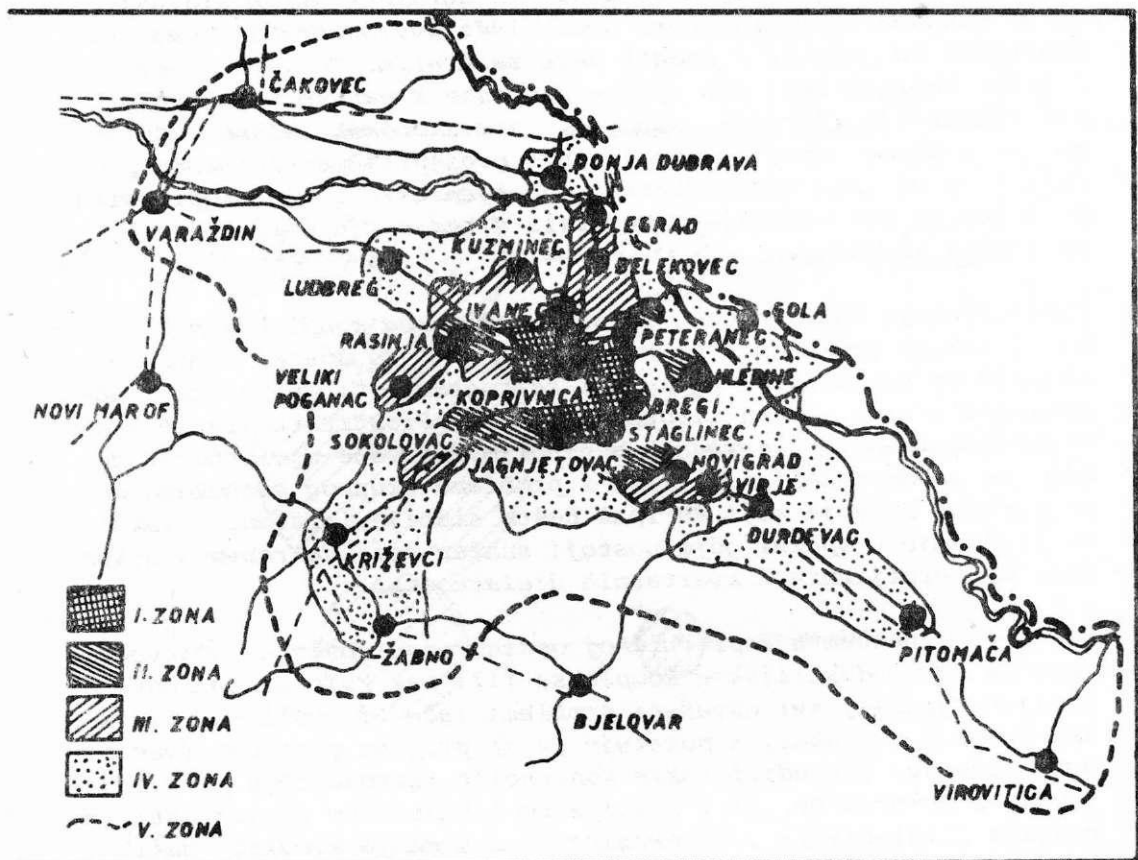
V. ZAKLJUČAK

Koprivnička općina pripada u panonska područja SR Hrvatske s tradicionalnim nasljedjem autarkičnih agrarnih struktura, gdje su se sekundarne djelatnosti nakon 1945. godine trebale uvoditi praktički od početka i kidati veze sa starim. To je bio velik i težak zadatak koji niz općina panonske Hrvatske nije uspio sveobuhvatnije riješiti, ostajući tako ekonomski slabo razvijene još i danas. Upravo zahvaljujući ponajprije ambicioznom prodoru i razvijanju agroindustrijskog kompleksa općina Koprivnica se u zadnja dva desetljeća svrstala u red srednje razvijenih hrvatskih komuna.

Zone utjecaja koprivničkog agroindustrijskog kompleksa sežu danas i znatno izvan općinskih granica, iako se unutar komune one najjače osjećaju (vidi priloženi kartogram). Ti se utjecaji odražavaju u svim porama života Podravaca. Prestrukturiranje stanovništva iz poljoprivrednih u nepoljoprivredne djelatnosti donosi sa sobom značajne potrebe i probleme ukupnog ekonomsko-demografskog razvoja koji su ipak nešto slabije izraženi i lakše se rješavaju u općini gdje postoji snažan nosilac razvoja sekundarnih, tercijarnih i kvartarnih djelatnosti.

Da kojim slučajem u koprivničkoj općini nije došlo do ovakvog razvoja agroindustrijskog kompleksa (ili pak koje druge industrijske grane), svi navedeni problemi jače bi došli do izražaja. Stoga i ova analiza pokazuje da je prijeko potrebno (već i u planiranju) provoditi takve koncepcije razvoja koje predviđaju da se sekundarne, pa i tercijarne i kvartarne djelatnosti, razvijaju (dislociraju, dispergiraju) i u manja središta naših agrarnih sredina (dakle, izvan glavnih gradskih središta Republike) gdje su suvremene promjene odlazaka iz poljoprivrednih u nepoljoprivredna zanimanja i te kako izražene. Te promjene potrebno je uskladjivati na licu mjesta.

S obzirom na sve jači intenzitet ovih promjena sve se otvorenije i sve izraženije postavlja i problem rješavanja viška radne snage i drugih vitalnih problema sela u samim mikrosredinama (dakle, seoskim naseljima). Čini se, stoga, da bi ovaj poželjni proces određene disperzije sekundarnih, tercijarnih i kvartarnih djelatnosti valjalo provoditi i dalje od općinskih središta, dakle u većim seoskim naseljima, ali naravno u manjem obujmu. Bez sumnje, rješavanje problema viškova radne snage sa sela i dalje će biti nešto lakše rješavati zapošljavanjem u gradu, ali dio tih viškova zbog specifičnosti problema sela u cjelini trebalo bi zapošljavati i na samom selu.

ZONE UTJECAJA KOPRIVNIČKOG AGROINDUSTRIJSKOG KOMPLEKSA.

I. ZONA uključuje naselja s više od 10 posto dnevnih migranata i 20 posto kooperanata od aktivnog stanovništva, zatim ispod 50 posto poljoprivrednog stanovništva i iznad 25 posto stanova izgrađenih nakon 1961. godine. II. ZONA ima slijedeće postotke: 5 do 9 posto dnevnih migranata, 10 do 19 posto kooperanata, 51 do 65 posto poljoprivrednog stanovništva i 20 do 24 posto novijih stanova. III. ZONA uključuje 2 do 4 posto, odnosno 5 do 9 posto, 66 do 80 posto i 15 do 19 posto. IV. ZONA uključuje ispod 2 posto, ispod 5 posto, više od 80 posto i manje od 15 posto (isti elementi kao u prvoj točki). V. ZONA odnosi se na ostale utjecaje koprivničkog agroindustrijskog kompleksa.

Preostaje takodjer da se riješi i rješava još čitav splet drugih problema vezanih uz transfer radne snage selo-grad, iz poljoprivrednih u nepoljoprivredna zanimanja, kao i uz redistribuciju dohotka vezanu uz ovu problematiku.

IZVORI I LITERATURA

1. Anketa provedena u pet podravskih sela u veljači 1977.godine.
2. Kadrovska evidencija SOUR "Podravke"
3. Dokumentacija OOUR Kooperacija "Podravke"
4. Dokumentacija o privrednim i demografskim kretanjima Zavoda za plan, analize i statistiku Skupštine općina Koprivnica i Djurdjevac
5. Poslijeratni popisi stanovništva, Republički zavod za statistiku Zagreb
6. Petar Marković i dr. Agroindustrijska proizvodnja u SFRJ, Beograd, 1977.
7. Petar Marković: Migracije i promjene agrarne strukture, Zagreb, 1974.
8. Petar Marković: Poljoprivredna geografija, Zagreb 1970.
9. Milan Vresk: Osnove urbane geografije, Zagreb 1977.
10. Urbanistički plan Koprivnice, Zagreb-Koprivnica 1972.
11. Friganović-Pavić: Uzroci i posljedice demografskih promjena u SR Hrvatskoj 1961-1971, Zagreb 1975.
12. Pavle Gaži: Trideset godina Podravine u slobodi, Podravski zbornik, Koprivnica 1975.
13. Pavle Gaži: Pred novu etapu razvoja Podravine, Podravski zbornik, Koprivnica 1976.
14. Pavao Kurtek: Kretanje radne sange u Koprivnicu, Podravski zbornik, Koprivnica 1975.

15. Pavao Kurtek: *Gornja hrvatska Podravina*, Zagreb 1966.
16. Mješovita gospodarstva i seljaci-radnici, *Sociologija sela* 46, Zagreb 1974.
17. Stipe Šušvar: *Između zaseoka i megalopolisa*, Zagreb 1973.
18. Stipe Šušvar: *Tipologija ruralnih sredina u Jugoslaviji*, Zagreb 1972.
19. Ivan Crkvenčić i dr.: *Centralna naselja i gradovi SR Hrvatske*, Zagreb 1976.
20. *Prilozi teoriji i praksi privrednog razvoja Jugoslavije*, Zagreb 1977.
21. Alica Wertheimer-Baletić: *Privredni razvoj i promjene u ekonomsko-socijalnoj strukturi stanovništva Jugoslavije, Prilozi teoriji i praksi privrednog razvoja Jugoslavije*, Zagreb 1977.
22. Vladimir Stipetić: *Neka pitanja mijenjanja socijalno-ekonomske strukture stanovništva*, *Ekonomist* 3, Beograd 1961.
23. Vladimir Stipetić: *Poljoprivreda i privredni razvoj*, Zagreb 1969.
24. *Zašto opada interes za poljoprivrednu proizvodnju*, *Delegatski vjesnik*, Zagreb 18.5.1977.
25. Dragutin Feletar: *Podravina*, Koprivnica 1973.
26. Dragutin Feletar: *Život između grada i sela*, list "Podravka", Koprivnica 1.7.1973.
27. Dragutin Feletar: *Pravac - Čakovec*, "Medjimurje", Čakovec 29.12.1968.
28. Dragutin Feletar: *Između tvornice i sela*, "Podravka", Koprivnica, 23.3.1977.
29. Dragutin Feletar: *Između zemlje i tvornice*, "Glas Podravine", Koprivnica 20.7.1973.
30. Dragutin Feletar: *Redistribucija dohotka ili siromašenje sela*, "Privredni vjesnik", Zagreb 30.5.1977.
31. Dragutin Feletar: *Grad - sve jači "magnet"*, "Podravka", Koprivnica 6.7.1977.